

D. DRAGHICESCU

3

I 6218

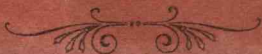

Creștinism

și

Democrație

Id 275708

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA ZIARULUI «VOINTA NAȚIONALĂ»

50, CALEA VICTORIEI — STRADA ACADEMIEI, 17

1909.

PREȚUL 15 BANI.

FOND
N. DELEANU

6218

DT 442104

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 1154 926

B.C.U. București

C20042067

CREȘTINISM ȘI DEMOCRAȚIE¹⁾

Onorat auditor,

FOND
N. DELEANU

Mulți dintre dv., de sigur, văzând titlul conferinței de astă seară se vor fi întrebat, venind aci, ce legătură poate să existe între aceste două etichete atât de diferite? În adevăr, dv. toți știți că, sub aceste două etichete—creștinism și democrație—se ascund curente, tendințe sociale și concepții atât de opuse, atât de vrăjmașe, că par a nu avea nimic comun între ele. Nici o apropiere pare că nu se poate încerca între aceste două mișcări, atât de mult ele se exclud și se combat în aparență.

Cu toate acestea, țin ca dela început să vă amintesc cuvântul celebru al lui Ernest Renan, bine-cunoscutul cugetător și scriitor francez, care a zis undeva: *democrația este o eroare teologică*. Adică, după Renan, aceste două mișcări și concepții, atât de opuse și de dușmănoase, ar fi derivând una din cealaltă. Cel puțin vă previu, de-acum, că în acest sens, indicat de Renan, se va desvolta și demonstrația care face obiectul conferinței mele.

1) Această conferință a fost desvoltată în sala Ateneului din București.

Fără îndoială, însă, că teza mea, subiectul ce voi să dezvolt este foarte greu și prea vast.

Este greu, se înțelege, fiindcă dacă aceste două concepții așa de diferite și atât de exclusive, dacă mișcările și tendințele sociale ce se ascund sub ele, se opun și se combat așa de aspru, este destul de greu să stabilești filiațiunea lor logică și istorică. Este greu să faci o apropiere între curente și tendințe care se depărtează și se exclud atât de mult unul pe altul și să stabilești puncte comune între două mișcări sociale de sens atât de diferit.

Pentru ca să fixăm ideile și să precizăm aceste diferențe și antagonismul ce există azi între creștinism și între democrație, este destul să arătăm atitudinea pe care o ia fiecare concepție față de concepția vrăjmașe. Ce crede socialismul despre biserica creștină, și ce zic, la rândul lor, reprezentanții bisericii noastre despre democrația socialistă? Veți vedea că este, și dintr'o parte și din alta, o pornire, o plăcere ciudată de a ponegri și de a calomnia pe adversari. Nimeni n'a făcut o mai înverșunată și o mai amară critică socialismului decât clericalii și nimeni n'a detestat și n'a criticat mai nemilos pe clericali decât socialiștii.

Iată, în adevăr, cum se exprimă un glas catolic autorizat despre socialism :

«Idealul socialiștilor? Stomacul și săturarea stomacului; ideal de carne și vin; *cocină* model, cum l'a numit un savant; omul redus la starea de tub digestiv. Absorbit de preo-

cupări materiale, cari pot avea însemnătatea lor relativă, dar pe care el le concepe ca ceva absolut, socialismul neglijează, în noi, viața superioară. El nu ține socoteală de sufletele noastre, decât pentru a le pune în serviciul trupului, nici de inimele noastre, decât pentru a le umple de ură împotriva vrăjmașilor săi»...

«Socialismul zice *oamenilor*: Săturați-vă, acesta-i scopul vieții; și zicându-le astfel, este ca și cum le-ar zice: *asupriți, zdrobiți* pe vrăjmași, apărați bucătura voastră ca și un câine lacom»...

«Societatea socialistă n'are alt D-zeu decât pe Mammom, n'are altă lege decât *egoismul și lupta*, și alt ideal de viitor decât săturarea stomacului ceva mai răspândită»...

Față de acest ideal, atât de josnic, în opoziție cu acest strigăt socialist al materiei, Biserica creștină susține că «omul nu trăiește numai cu pâine ci și cu cuvântul lui D-zeu».

Domnilor, înfățișând ochilor noștri pe socialiști sub aceste culori, Biserica, adică reprezentanții ei, fac o strigătoare nedreptate curentului democratic. Acela nu este idealul socialist, pentru că nici nu poate fi un astfel de ideal.

Democrația, așa văzută, este o falșificare și o caricatură.

Democrația este altceva și clericalii îi aduc o insultă prezintându-ne-o astfel.

Este frumos și desigur că este adevărat cuvântul Bisericii că «omul nu trăiește numai cu pâine ci și cu cuvântul lui D-zeu». Dar, în

acest principiu al Bisericii, găsim deja, destul de clară, îndreptățirea, nu defăimarea și condamnarea socialismului.

Până să ajungi la cuvântul lui D-zeu, trebuie mai întâiu să trăiești, adică să ai, să ți se dea pâinea, pâinea cea de toate zilele. Această pâine nici creștinii n'o disprețuesc, de oarece, când se roagă lui D-zeu, și ei cer acestuia mai întâiu de toate «pâinea noastră cea de toate zilele».

Câtă vreme nu se dă proletarului pâinea cea de toate zilele, acesta va rămâne flămând, stomacul lui se va resimți și el va simți că are un stomac. Stomacul flămând este un organ în condiții anormale, și orice organ anormal te doare, devine chinuitor și te plictisește. Stomacul gol este ca și durerea de dinți. Atâta vreme cât dinții sunt sănătoși, noi nu știm de ei; și nu luăm cunoștință de ei decât când ne dor, când sunt adică într'o stare anormală. Tot astfel cu stomacul. Când este normal, nimeni nu știe de el. Când este flămând, stomacul strigă și se impune fatal atenției. De aceea, la omul flămând cu necesitate totul este tubul digestiv, după cum la cel sătul, tubul digestiv nici nu există. Pentru proletarul socialist, care n'are pâinea cea de toate zilele, stomacul flămând strigă și înăbușe cuvântul lui D-zeu, idealul. Pentru creștinul sătul și îmbuibat, de sigur, acel organ nu există, strigătul lui de durere nu este și nu poate înăbuși cuvântul lui D-zeu. Lăsați proletarului pâinea cea de toate zilele și idealul lui nu va mai fi stomacul și săturarea.

El atunci va avea urechile libere și va primi cuvântul lui D-zeu. Lăsați pâinea de toate zilele și proletarul socialist nu va mai fi redus la un simplu tub digestiv. Nu este oare straniu ca cei ce predică cuvântul lui D-zeu să condamne stomacul la foamete și să facă prin aceasta cu neputință primirea cuvântului lui D-zeu? Ce merit pot avea cei sătui dacă n'au idealul în stomac? nu poate fi pentru dâșii nici o glorie, dacă au vreun ideal mai înalt, așezat într'un organ altul decât pân-tecile.

Dar, la rândul lor, ce zic democrații socialiști despre Biserică? Cum o văd și cum ne înfățișează ei credința religioasă?

«Creștinismul, pentru democrați, este produsul ignoranței, al superstiției și al fricei de strigoi. El scapă prada, bucătura, pentru umbra ei, neglijează realitatea pentru ideal, și nesocotește viața de-acum pentru o viață viitoare eternă. Adevăratul creștin este un fel de specialist, specialistul unei alte vieți, al vieții eterne, adică specialistul viselor și fantasmelor».

De obicei, pentru proletarii socialiști, Biserica este o mercenară a bogăției, un instrument de exploatare a celor săraci cari, în adevăr, de cele mai multe ori, sunt săraci chiar cu duhul.

Exprimându-se astfel despre Biserică, democrația face acestei instituții o foarte mare nedreptate, o nedreptate, poate, mai mare chiar decât aceea pe care Biserica o face so-

cialismului. Cine se exprimă astfel despre Biserică, și prezintă în așa chip adevărata menire a religiei creștine, acela n'a înțeles și nu cunoaște nimic, nici din origina nici din scopul ideal care însuflețește creștinismul.

Dar, dacă aceste aprecieri, reciproce, dacă aceste critici dușmănoase sunt exagerări, nedreptăți și calomnii, ce este adevărat din aceste critici, ce poate rămâne îndărătul lor? Știința imparțială încotro va fi inclinând? De care din aceste două concepții se apropie știința mai mult, cu care din ele se împacă mai mult?

Domnilor, în general, știința s'a crezut incompatibilă cu religia. Credința religioasă este nerațională sau mai bine zis extrarațională. Din potrivă, socialismul, democrația procedează de obicei dela știință. Democrația se înfățișează ca o concepție rațională, sau cel puțin ca o orientare rațională a societăților omenești. Socialismul, și mai ales o anume concepție, se pretinde științific. Unii socialiști pretind chiar că socialismul este toată știința și filosofia societății. Intr'un cuvânt, tendința generală este de a vedea socialismul apropiindu-se de știință, în aceeași măsură în care știința se îndepărtează de creștinism.

Dar, cercetând lucrurile mai deaproape, să fie, oare, adevărat că religia este incompatibilă cu știința? Este, oare, știința atât de anti-religioasă, și religia creștină așa de extrarațională și deci atât de extraștiințifică? S'a opus creștinismul la dezvoltarea rațiunii și

a științei; și, la rândul-i, știința și rațiunea sunt ele așa de anticreștine?

Domnilor, dacă multă vreme a domnit, precum mai domnește și acum, părerea că creștinismul este extrarațional și antiștiințific, tendința este, acum în timpul din urmă, de a vedea cu puțință o apropiere și o adâncă armonie între știință și creștinism. Unii merg chiar mai departe. Pentru dâșii nu numai că nu este adevărat că religia noastră ar fi incompatibilă cu știința, dar ei caută să ne dovedească că creștinismul este izvorul științei moderne propriu zise. Creștinismul ar fi adus în lume, germenile științei și terenul favorabil, atmosfera mintală priincioasă științei experimentale moderne. Știința noastră ar fi pur și simplu rodul sufletesc cel mai copt și cel mai frumos, pe care l'a produs arborile măreț al credinței creștine. Știința este cadrul cel mai prețios pe care l'a făcut omenirii Biserica. Cel puțin acestea sunt concluziile unei foarte îndrăsnețe și interesante lucrări filosofice, pe care d-l Rădulescu-Motru a publicat-o de curând sub titlul sugestiv: *Puterea sufletească*. Această teză este așa de clar prezintată și atât de logic susținută și documentată, în cât pe mine personal m'a constrâns s'o admit și s'o împărtășesc. Din cartea d-lui Rădulescu-Motru reese destul de vădit că știința rațională și experimentală, de care lumea modernă se mândrește atât de mult, e fructul cel mai reușit și cel mai valoros pe care l'a produs religia lui Crist.

Și aici, d-lor, vă mărturisesc că mare a

fost surprinderea mea văzând că acest adevăr, stabilit științificește de d-l Motru, își găsește o strălucită și stăruitoare confirmare în textele evangelice, și cu deosebire în evangelistul Ioan.

«Eu sunt lumina lumii; acela care mă va urma nu va merge în întuneric, ci va avea lumina vieții...

«Dacă stăruiți în învățăturile mele, veți fi, în adevăr, elevii mei; și veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va libera».

În alt loc, Hristos, zice în același sens :

«Eu am venit în lume, eu care sunt lumina lumii, pentru ca toți cei cari vor crede în mine să nu rămâe în întuneric !...»

Când Christos vorbește apostolilor despre moartea sa, la tot momentul le spune că după ce el nu va mai fi să nu se descurajeze, ci să urmeze a-l iubi, a-i asculta povețele și să aștepte venirea *spiritului de adevăr*, pe care dânsul avea să-l trimită din ceruri drept mângâere în locul său.

«Dacă mă iubiți să îndepliniți poruncile mele; și eu mă voi ruga de tatăl meu ca să vă dea un alt mângâetor, *care să rămâe vecinic cu voi* : adică spiritul adevărului, pe care lumea nu-l poate primi, pentru că nici nu-l vede nici nu-l cunoaște, dar pe care voi îl cunoașteți, pentru că trăiți cu el și pentru că el va rămâne în voi».

Domnilor, este extraordinar, este straniu și este foarte semnificativ, cum se potrivesc

aceste afirmări evangelice textuale, cu argumentația pe care d-l Rădulescu-Motru o face în cartea d-sale amintită, pentru a sprijini teza, că creștinismul a adus germenul științei și a pregătit lumea pentru concepția științifică modernă. Aceste texte evangelice, pe de altă parte, se potrivesc așa de minunat și cu realitatea de azi, și cu adevărul istoriei universale, încât s'ar părea că sunt scrise de erii de alaltăeri, nu de acum două mii de ani.

În adevăr, lumina științei și a civilizației, dacă priviți o hartă a Globului, veți vedea că această lumină s'a proiectat. cu deosebire, chiar exclusiv, pe acele părți ale planetei, pe care s'a întins învățătura lui Hristos.

Știința și civilizația s'au mărginit numai în teritoriile creștine. Popoarele creștine singure au văzut lumina științei. Spiritul adevărului științific nu s'a scoborât decât peste cei cari au urmat învățătura lui Hristos, și n'a liberat decât popoarele cari au stăruit în doctrinele lui. Toate popoarele, cari n'au fost pătrunse de razele geniului creștin, au rămas și au mers în întuneric, în afară de aureola științei, dincolo de strălucirea civilizației, dedesubtul binefacerilor libertății.

Budismul, Mahometanismul, etc. n'au adus credincioșilor lor decât întuneric și sclavie. Hristos, pretutindeni pe unde a fost ascultat și slăvit, a trimis lumina științei, spiritul adevărului și libertatea.

Dacă, democrația socialistă pretinde că ea derivă din știință și că rațiunea o justifică și o legitimează; d-v. vedeți foarte bine

că nici creștinismul nu este așa de strein, nu este deloc strein de știință. Când socialismul se pretinde a fi copilul rațiunii și al științei, și eu cred că așa este, atunci și creștinismul poate veni să pretindă că el este părintele științei și al rațiunii, și eu deopotrivă sunt dispus să cred și aceasta. Este o vădită, o serioasă, o adâncă filiațiune între democrație și creștinism. Creștinismul a adus cu sine lumina adevărului, lumina științei, și adevărul luminei a *liberat* lumea, adică a democratizat lumea. Prin mijlocirea științei creștinismul a democratizat omenirea creștină.

Și iată, domnilor, că aceste două curente atât de opuse și atât de învrăjbite azi, în realitate nu sunt nici atât de streine între ele, nici atât de exclusiviste și de opuse în fondul lor. Pe terenul neutru și imparțial al științei, ele se găsesc deopotrivă de îndreptățite.

Între aceste două lumi atât de învrăjbite și cari se combat și se distrug așa de dușmănos, știința vine și aruncă o punte de trecere; ea aduce ramura de măslin.

Să cercăm acum să vedem dacă este reală această împăcare presupusă a creștinismului cu democrația prin mijlocirea științei, să vedem dacă această armonie și această filiațiune dintre cele două concepțiuni sunt adevărate.

Subiectul, până acum, am spus că era greu și am arătat de ce era greu. Acum acest subiect devine vast. Și este vast, pentru că atât socialismul cât și creștinismul sunt concepțiuni vaste, multiple, complicate și se prezintă

sub atâtea aspecte și în atâtea variante și forme, încât explorându-le te rătăcești ca într'un adevărat haos.

Trebuiește, dela început, să te întrebi : ce este creștinismul și ce este socialismul ? Și mai ales, trebuie să te întrebi dela început : de care socialism și de care creștinism este vorba ?

Spre pildă, socialismul se prezintă în atâtea forme, sub atâtea aspecte și cu atâtea contradicții, încât nu este de loc ușor să poți prinde această concepție încă embrionară și s'o fixezi într'o formă și într'o formulă unică și complectă. Căci, istoria, deși destul de recentă, a socialismului ne vorbește de un socialism utopic, de un socialism burghez, de un socialism științific, de marxism, de socialismul reformist, de sindicalism, etc. Tot atât de schimbător și variat ni se înfățișează și creștinismul. Avem creștinismul ortodox, catolic, protestant; avem creștinismul ca Biserică, — instituție socială organizată, avem creștinismul textelor evanghelice, creștinismul părinților bisericii, creștinismul filosofic, modernist, etc.

De care din aceste forme de creștinism și de socialism este vorba ? La care din ele ne vom opri ?

Domnilor, ca să nu ne perdem prea mult în acest inestricabil labirint, noi ne vom mărgini, de o parte la socialismul reformist, la marxismul evaluat, de altă parte ne vom opri la textele evanghelice, pentru că cunoștința noastră despre creștinism se reduce mai mult

aci, și ni se pare că aceste texte sunt temeiul cel mai autentic al creștinismului. De altfel, diferitele variante, sub care se prezintă atât socialismul cât și creștinismul, dacă le examinezi în temeiul lor, constăți că, în esență, se pot reduce lesne la formule unitare. Diferitele variante ale socialismului se vor contopi și se vor unifica, cu cât le vei examina în trăsăturile lor cele mai esențiale. Și tot astfel este și cu creștinismul. Diferitele versiuni și forme ale creștinismului se identifică între ele, cu cât le strângi mai deaproape, cu cât le vei fi cercetat în liniile lor cele mai temeinice, și cu cât vei scoborâ cu analiza mai adânc spre caracterele lor esențiale. Variantele, aspectele diferite, variațiunile acestor două concepții sau curente sociale sunt produsul locului și al timpului, sunt variațiuni pricinuite de împrejurările de timp și de spațiu, colorituri după împrejurimi și după popoare. Dar, cu cât rescolești mai adânc sub aceste aparențe locale și temporale, cu atât mai lămurit se găsește sub ele un fond comun, o temă identică.

Ceace afirmăm noi despre diferitele versiuni ale creștinismului și de feluritele forme de socialism, se poate aplica, întocmai, cu privire la socialism și creștinism luate la oală. Dacă analizăm numai părțile esențiale și cu deosebire numai părțile etice ale acestor două doctrine, găsim, și aici, că, în esență, ele se confundă, se contopesc. Așa în cât, sub gama creștinismului ca și sub gama socialismului se ascunde aceiași temă, același leit-

motiv. Singura deosebire între ele este culoarea, aspectul celor două mii de ani de civilizație și știință care le desparte. În colo creștinism și socialism traduc aceeași sete de ideal și de dreptate, care a muncit și va munci sufletul omenirii atât timp cât va exista o omenire.

Adevărul acesta se poate constata de noi, de atâtea ori, în experiența vieții zilnice. Atâtea teorii și doctrine vechi îmbracă zilnic haina momentului și culoarea locului, pentru ca să ascundă sub o înfățișare nouă o veche cunoștință a noastră. Socialismul de azi este vechi de două mii de ani. În copilăria lui romantică se numea creștinism. Azi creștinismul în vârsta bărbăției se numește socialism. Dar, între bătrânul de acum și copilul de acum două mii de ani, există o continuitate și o uniformitate de esență, o legătură cu atât mai sigură cu cât este mai esențială. Creștinismul și socialismul se identifică cu atât mai mult în fondul lor esențial, cu cât mai mult se deosebesc în detaliu și în superficiala lor aparență.

În această privință iată ce scrie un cuge-tător autorizat al creștinismului catolic.

«Cele două doctrine se ating nu în detaliu și nu prin suprafață, ci prin miezul și fondul socialismului, prin miezul și fondul creștinismului. Nu voi spune, cred, un paradox, dacă voi afirma că Biserica este oare cum mai socialistă chiar de cât socialiștii, căci spiritul, dela care aceștia se reclamă, nu este,

la urma urmei, de cât spiritul nostru evanghelic, subliniat și, vai, prea adesea ori falsificat și greșit».

*

Domnilor, ca să ne dăm seama cât este de reală și esențială asemănarea dintre creștinism și socialism, să ne întrebăm, să cercetăm, unde? când și cum a apărut creștinismul? Trebuie să cercetăm, cu alte cuvinte, dacă origina creștinismului, dacă împrejurările în care a apărut această sublimă doctrină se aseamănă cu origina socialismului cu împrejurările în care se dezvoltă democrația modernă.

1. Unde a apărut, la origina sa, doctrina creștină?

Precum este în general cunoscut, creștinismul a apărut în mijlocul populațiilor supuse, sărace și desnădejduite, victime ale imperiului roman. Doctrina aceasta, pornind din Siria, s'a întins repede peste tot cuprinsul imperiului roman, și s'a propagat, mai ales, în paturile plebei sărace; a fost îmbrățișată în rândurile celor umiliți și obidiți, și a cucerit, cu înlesnire, sufletele sclavilor și servilor desmoșteniți și asupriți : *ad majorem gloriam Romae*. Socialismul a apărut în secolul trecut, s'a adresat tot la populațiile nedreptățite și umile, și a fost îmbrățișat în același chip de masele populare exploatare și săracite de capitalismul lacom.

2. Când a apărut creștinismul?

Doctrina creștină și-a făcut apariția în epoca

cea mai strălucită a civilizației romane, în momentul cel mai prosper și cel mai glorios al imperiului universal roman.

Hristos și primii apostoli au predicat noua lor doctrină, atunci când dezvoltarea bogățiilor atinsese la Roma proporții înspăimântătoare, atunci când viața afacerilor se ridicase la un nivel vertiginos și când prosperitatea economică a Romei ajunsese la punctul ei cel mai culminant. Această excesivă înflorire economică, această exagerată dezvoltare capitalistă, sprijinită pe exploatarea și obsedarea imenselor mase populare, a pregătit, în chip providențial, terenul, a format, într'adins par'că, spiritele ca să fie gata să primească învățăturile—și idealul de viață—venite din Nazaret.

Or, în zilele noastre, niște condițiuni istorice și economice foarte asemănătoare cu acelea ale imperiului roman plămădiră doctrina socialistă, preparară terenul, și pregătiră spiritele pentru revendicările și aspirațiile acestei doctrine. Prosperitatea economică excesivă a timpului, strălucirea neîntrecută a civilizației capitaliste, nutrită din exploatarea nemiloasă și revoltătoare a proletariatului, semănară revolta în masele populare și deșteptară setea lor de viață și dreptate. Socialismul acum, ca și creștinismul de altă dată, aduce în lume nădejdea într'o soartă mai dreaptă și mai fericită, mângâierea unei speranțe care trebuie să se realizeze.

3. În sfârșit, cum s'a manifestat la început mișcarea creștină ?

Deși se zice că creștinismul, mai ales la

Început, n'a fost o mișcare economică, nu este mai puțin adevărat că, în cel mai scurt timp, și în măsura în care el s'a răspândit, a luat, foarte repede, o întorsătură economică. Primele manifestări economice ale creștinilor au fost organizații pur comuniste. Această tendință a fost subliniată și răspândită mai ales de sf. Pavel. Dela dânsul, drept credincioșii au practicat comunismul averilor. Dar acest comunism este știut că astăzi constituie idealul cel mai precis al democrației socialiste. În această privință, creștinismul n'a fost altceva decât o realizare, anticipată cu două mii de ani, a idealului socialist de acum.

* * *

Va să zică, Domnilor, creștinismul și socialismul, deși la interval de aproape două mii de ani, apar în condițiuni aproape identice, se adresează la aceiași categorie de oameni, și aduc același ideal de speranță și de mângâere celor învinși și asupriți.

Dar dacă, întru cât privește originea și condițiile apariției acestor două doctrine, găsim atâta asemănare și atâta apropiere, această asemănare se poate ea duce și mai departe, se întinde ea și peste corpul de aspirații și de speranțe mai principale, din care se compune fiecare din aceste două concepții în parte? Iată ce trebuie să dovedim, pentru ca să facem vădit adevărul tezei ce ne-am propus să demonstrăm.

Domnilor, am zis că, pentru a ne putea regăsi mai lesne în chaosul acestor două vaste

doctrină, ne vom mărgini, pentru creștinism, la textele evanghelice, pentru socialism, la concepția reformistă a socialismului, concepție care pare a triumfa astăzi asupra oricărei alta. Și ca să fim și mai lămuriiți, trebuie să ne circumscriem și mai mult. Să alegem, din corpul fiecărei din cele două doctrine, câteva puncte, cu condiția ca aceste puncte să fie cât se poate mai temeinice. Vom confrunta între ele aceste puncte esențiale ale celor două doctrine, le vom compara, și prin acest mijloc vom vedea, de sigur, dacă ele se aseamănă sau se armonizează, dacă să exclud sau se confundă, dacă se apropie sau sunt streine între ele.

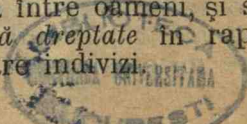
Să facem această comparație mai întâiu între punctele principale ale spiritului general ce însuflețește cele două concepții.

În urmă vom apropria și problemele practice mai însemnate, care sunt puse și rezolvate de cele două doctrine respective.

Ca spirit general, idealul, scopul mărturisit al socialismului este: eliminarea individualismului absolut, orgolios și anarhic; excluderea întâmplării și a arbitrariului; înlăturarea concurenței exagerată până la absurd; într'un cuvânt armonizarea rațională a forțelor și a intereselor sociale, solidarizarea și cooperarea, concursul echitabil în locul concurenței oarbe. Socialismul democrat tinde, pe toate căile și prin toate mijloacele raționale, să stabilească o egalitate rațională între oameni, și să realizeze cât mai multă dreptate în raporturile dintre clase și dintre indivizi.

Institutul de Studii Istoriale și Social-Politice

= 220042067

Scopul acesta, idealul acesta, ori cât este el de înalt și frumos, nu este nici utopic nici așa de imposibil.

Căci nu este vorba de o egalitate utopică, nu este vorba de o egalitate perfectă a tuturor oamenilor, priviți din toate punctele de vedere. Este vorba, numai, de egalitatea socială și mai propriu zis economică, și împotriva acesteia nu se poate aduce nici o obiecțiune serioasă și justificată. Egalitatea economică și politică este un lucru, cu atât mai ușor de înțeles și mai folositor, cu cât mai utopică este egalitatea absolută a oamenilor considerați din celelalte puncte de vedere. Pe cât sunt de întemeiate obiecțiile ce se aduc egalității absolute, pe atât sunt de nedrepte criticile ce se aduc egalității relative, pe care socialismul voește să o realizeze din punct de vedere social și economic.

Domnilor, rămâne bine înțeles că noi nu venim în lume toți egali între noi. Fiecare din noi aduce cu sine dispoziții, aptitudini și calități mintale și fizice deosebite. Ca fizic și ca suflet diferim foarte mult între noi, natura ne face deosebiți, inegali. Unii dintre noi vin în lume cu un fizic sănătos, normal, cu o înfățișare plăcută cu organe fine. Alții, din potrivă. Eu pot să am o ureche fină din naștere, și această finețe a auzului să facă din mine un mare muzicant, un mare compozitor. D-ta poți avea, din naștere, un ochiu bine dezvoltat, o vedere ascuțită, fină, și această dispoziție poate face din d-ta un mare pictor. Altul are un organ vocal puternic, melodios,

calități de voce deosebită și poate să ajungă un cântăreț de mare valoare. Alții, în sfârșit, pot veni cu alte dispoziții fericite. Din acest punct de vedere nu cred că se pot naște doi oameni la fel, cu dispoziții și calități identice, după cum nu cred că este posibil să găsim două fire de iarbă care să fie în totul identice.

D-lor, firește, aceste aptitudini deosebite, date de natură, ne fac inegali. Din acest punct de vedere a privi pe oameni ca egali este imposibil și absurd.

Și se înțelege că nu de această egalitate vorbește socialismul. Democrația nu tinde să egaleze pe oameni din acest punct de vedere. Lucrul ar fi absurd, căci ar fi imposibil, ori cât am fi noi dispuși să credem că împrejurarile vieții sociale pot să răstoarne și să nimicască inegalitățile înăscute și să stabilească altele tot atât de arbitrar, tot atât de întâmplător. Egalitatea pe care o cere democrația este acea egalitate relativă, socială și economică; inegalitățile, pe care socialismul le combate și voește să le stârpească, sunt acelea pe care societatea le stabilește așa de arbitrar peste fondul de egalitate socială și economică cu care noi toți venim în lumea asta.

Adevărul este, d-lor, că de fapt, noi toți, la naștere, venim goi, despoiați de orice privilegiu social. Dacă aducem dispoziții și aptitudini înăscute, personale, conținute în fizicul nostru, inerente constituției fiecăruia, apoi nimeni din noi nu vine îmbrăcat cu privilegiile și bogățiile care să adereze firesc la

persoana lui. Toți ne naștem de o potrivă de săraci și goi. Suntem deci egali în sărăcie. Dar odată născuți așa rămânem? Nu, și aici, începe nedreptatea nesuferită. *Pe unii din noi, numai pentru că ne-am dat osteneala să ne naștem, abia veniți în lume, înainte chiar de a deschide ochii la lumina zilei, pe unii din noi se repede societatea și ne îmbracă în aur, în pietre scumpe, în mătăsurii, în privilegii și în tot felul de bogății. Pe alții însă dintre noi, abia ne-am născut, și societatea cu legile ei ne înfășură în zdrențe, în mizerie, în datorii, în ipoteci, și pentru avantagiul că ne-am născut ne face să ne trudim viața întreagă să creăm bogății celor privilegiații de societate.*

Această revoltătoare inegalitate, pe care natura n'a pus-o între noi și pe care vine societatea cu legile ei și ne-o impune, este o monstruoasă nedreptate și împotriva ei va avea să lupte socialismul democratic. Idealul democrației, idealul de egalitate și de dreptate economică este măreț, frumos, etic și este cât se poate de logic și de firesc.

De aceia ați auzit zicându-se că socialiștii văd cu ochi rei dreptul de moștenire al averilor părintești. Este adevărat că dânșii vor avea, înainte de toate, să suprimе drepturile de moștenire, căci aceste *drepturi*, după cum văzurăm, sunt mai bine zis niște monstruoase și nesuferite *nedreptăți*. Suprimarea moștenirilor legale ar fi un mijloc de a aduce în societățile omenești mai multă equitate, și a realiza, alături de inegalitățile firești dintre

oameni, egalitatea socială, pe care societatea a transformat-o în inegalitate.

Domnilor, pentru ca să poată aduce în practică acest ideal de dreptate și de egalitate firească între oameni, democrația socialistă și a pus ca probleme pozitive: 1. lupta în contra capitalismului, adică în contra clasei capitaliste, 2. socializarea mijloacelor de producțiune.

După cum este în general cunoscut, lupta împotriva capitalismului se dă atât pe terenul politic cât și mai ales pe terenul economic. Pe de o parte, proletariatul activ, care din munca lui creiază bogățiile, pe care nu el le stăpânește, s'a organizat în clasă deosebită, în partid deosebit și se luptă ca să pue mâna pe puterea Statului. Pe de altă parte, prin sindicate și cooperative, eforturile lor se îndreaptă acum să-și cucerească și economicește condițiuni mai bune, și să rupă ceva din bogățiile cari, muncite de ei, se acumulează mereu în mâna câtorva privilegiați, și se întorc împotriva lor.

Spre atingerea acestui scop, ei cred că cea mai bună cale de urmat ar fi colectivismul, adică, pentru a întrebuința formula obicinuită, socializarea mijloacelor de producțiune.

Această cale, în credința lor, le este trasă deja de către evoluția firească a produțiunii economice. Deja, în teoria socialistă, capitalismul asociază și centralizează mijloacele de producțiune, și le lasă în mâna unui tot mai mic număr de persoane. Statul socialist n'ar face altceva de cât să desăvârșească, să termine

acest proces de acumulare, de asociare și de centralizare a bogățiilor și a mijloacelor de producție și în loc de a le mai lăsa la dispoziția câtorva membrii ai societății care le întrebunțează în folosul lor caprițios și exclusivist, să le treacă colectivității spre a fi întrebunțate în folosul ei.

Prin acest mijloc, socialiștii își propun să desființeze munca plătită cu simbrie scăzută și să dea fiecăruia produsul întreg al muncii sale. Intr'un cuvânt, socialismul, în această privință, are ca deviză: *fiecăruia resplata după munca făcută, sau fiecăruia după trebuințele sale.*

Domnilor, dacă acestea sunt aspirațiile și revendicările practice, cu care vine democrația, rămâne să ne întrebăm acum: sunt aceste revendicări străine de creștinism? Aspirațiunile acestea nu le găsim noi și la creștini?

Căutați în Evangeliști și veți vedea îndată, dacă creștinismul are aceste preocupări. Veți afla acolo, dacă mântuitorul lumii și-a pus aceste probleme și cum a căutat el să le rezolve.

Cum a înțeles Cristos ideia de egalitate între oameni? Cum o afirmă el?

Domnilor, ideia de egalitate socială și economică a fost așa de conștient și așa de stăruitor afirmată de Cristos, că ea revine, aproape mai la fiecare pagină, la toți cei patru evangheliști. Această idee este afirmată și ilustrată în pilde frumoase la tot pasul; ea vine și

revine sub forme variate ca un leit-motiv într'o simfonie de Beethoven.

«Acela dintre voi care va voi să fie cel dintâi, să vă fie vouă ca rob. Căci cei ce se vor înălța, vor fi scoborâți și cei ce se vor scobori, vor fi înălțați».

În toate împrejurările, Cristos a spus și a repetat Apostolilor săi, că stăpânul nu este mai mare de cât sluga, nici sluga mai mare de cât stăpânul său, că toți oamenii sunt de o potrivă frați și fii ai aceluiași părinte, care este tatăl lor din ceruri.

Egalitatea creștină nu este însă numai socială. Ea este și economică. Cristos a exemplificat modul cum înțelegea el egalitatea, printr'o istorioară foarte simplă, dar foarte frumoasă, pe care, deși o mai cunoașteți, poate destul de bine din copilărie, o să-mi permiteți, totuși, să o citez :

«Impărația cerurilor, zicea Cristos, se aseamănă cu un părinte de familie, care merse din făcutul zilei să găsească muncitori, ca să-și lucreze via cu ei. Și găsind și învoindu-se cu ei pentru un dinar pe zi, el li trimise la vie. Eșind însă și pe la ceasurile 3 din zi, mai găsi și alții, cari stau pe piață fără să facă nimic, și le zise și acelora, duceți-vă și voi în vie, și vă voi plăti cât va fi de cuviință. Și ei merseră în vie. Dar el mai eși și pe la ceasurile 6 și 9 din zi și făcu tot astfel

cu alți lucrători. Și către ceasu 11 eși din nou, și tot mai găsind lucrători, cari stau zădarnic pe piață, le zise: Pentru ce stați aci și nu lucrați? Iar ei răspunseră, pentru că nimeni n'a avut să ne dea de lucru. Și ele le zise: mergeți și voi la via mea, și vă voi plăti și vouă cât o fi de drept. Când se înseră, stăpânul viei zise vierului: Chiamă pe muncitori și plătește-le munca, începând de la cei din urmă până la cei dintâi. Și venind întâi cei cari începuseră lucru pe la ceasurile 11, primiră fiecare câte un dinar. Iar când veniră cei din primul ceas, ei se așteptau să primească mai mult, însă primiră și ei fiecare tot câte un dinar. Și primindu-l murmurară în potriua stăpânului zicând: Acești din urmă n'au lucrat de cât o oră, iar tu-i egalezi cu noi, cari am suferit osteneala și căldura tot timpul zilei. Iar el răspunse unuia din ei: Prietene, nici o pagubă nu ți-am făcut ție: nu ne-am învoit noi un dinar pe zi? Primește ceace este al tău, și du-te de aci, iar eu vreau să dau și acestui din urmă tot cât și ție. N'am eu drept să fac ce vreau cu banul meu? Astfel cei mai din urmă vor fi egali de o potrivă cu cei dintâi, și cei mai dintâi să fie egali cu cei din urmă».

Această simplă dar sugestivă istorioară ne descoperă, în toată lumina ei, ideia de egalitate care a muncit conștiința lui Cristos și a primilor creștini. Și vedeți că această egalitate, ia forma extremă: *să se dea fiecăruia după trebuință*. Dar, de cele mai multe ori, o veți găsi la Evangheliști exprimată sub forma

ei equitabilă și moderată : *fiecărui să se dea după faptă*. Socialismul și-a însușit, deci, de la creștini, ambele aceste două formule ale egalității economice.

În ce privește bogățiile, capitalismul și lupta împotriva capitaliștilor, creștinii, la început, au fost, poate, mai aprigi, în tot cazul mai aspri decât socialiștii în criticile pe care le-au adus bogății îngrămădite. Cine nu cunoaște, Domnilor, povestea bogatului nemilos, care petrecea în desfătări și lux și la a cărui poartă un bătrân își târa foamea și rănilile sângerânde. N'a fost ocazie în care Cristos să nu fi criticat amar și să nu fi vestejit pe bogați și bogățiile. Vă amintiți povestea băiatului bogat, care, după ce păzise toate poruncile, întrebă pe Hristos, ce trebuie să mai facă, pentru ca să se mântuiască. Acesta-i răspunsul astfel :

«Mergi și vinde tot ce ai și banii împarte-i la săraci, și vei avea o comoară în cer ; și după aceea vino și urmează-mă. Auzind astfel, *băiatul plecă întristat, căci averea lui era însemnată*. Atunci Isus zise ucenicilor săi : «Adevăr vă zic, că cu greu va intra un bogat în împărăția cerurilor. Și iarăși vă zic : mai ușor va trece cămila prin urechile acului, de cât bogatul în împărăția lui D-zeu».

Una din învățăturile de predilecție, pe care Isus le repeta mai des apostolilor, era următoarea :

«Nu vă adunați comori pe pământ, unde vermi și rugina strică totul și unde tâlharii sparg și fură; ci strângeți-vă comori în cer, unde tâlharii nu sparg și nu fură, și unde nici viermi, nici rugină nu este ca să strice; căci unde vor fi comorile voastre, acolo vor fi și inimile voastre».

Iar dacă ne referim la cugetătorii bisericii creștine, cari au aplicat cugetarea lor la problemele economice și au tratat aceste probleme cu mai multă metodă și precizie, vom găsi, între alții, pe Sft. Toma de Aquno și pe Sft. Ambrozie. Cel dintâi nu recunoaște nimănui, nici regilor, asupra proprietății, de cât un drept general de organizare și de administrare în vederea interesului public, pentru interesul general. «Inșă, față de D-zeu, *proprietarul n'are putere deplină peste lucruri*; el n'are dreptul de a se servi de bogățiile sale numai pentru săturarea sa personală, pentru luxul, vanitatea și sensualitatea sa.

«Proprietarul nu trebuie să se considere de cât ca un administrator al lui D-zeu, aici pe pământ, un administrator, care trebuie să aducă semenilor săi și societății în care trăește, toate serviciile, pe care le poate aduce averea».

Sft. Ambrosie, adresându-se bogatului rău, îi zice:

«Averea pe care tu o stăpânești, nu este alt decât pâinea flămânzilor; și garderoba ta îndesată, este plină cu hainele celor goi și despoiați. Banii, pe cari tu îi îngropi în pământ, este ispașa săracilor nenorociți».

Domnilor, dacă alăturați tot ce au scris socialiștii moderni asupra capitalismului, cu aceste simple vederi ale părinților bisericii creștine, veți vedea că scrierile celor moderni pot să fie voluminoase și lungi de nu se mai isprăvesc, dar nu vor fi, nici odată, nici mai energice, nici mai expresive decât aceste câteva fraze din St Toma și St Ambrozie. Ce ar spune Karl Marx, astăzi, mai mult de cât cuvintele citate ale Stului Ambrozie? Tot marxismul, cu toată violența și amărăciunea lui este cuprins în aceste câteva formule ale Bisericii.

Știu prea bine, că în aparență cel puțin, soluția propusă de părinții Bisericii creștine se deosebesc de acea pe care o dă socialismul modern. Biserica propune în potriva bogăției acumulate: *caritate, milă*; socialismul ne propune *colectivismul* sau *comunismul* bunurilor.

Dar, Domnilor, dacă restrângeți puțin, cât de puțin, comunismul socialist veți ajunge fatal la *caritate*, și dacă lărgiți, cât de puțin, principiul carității creștine, ajungeți la comunismul socialist. De altfel, precum am spus-o, în primele veacuri credincioșii creștini au practicat între ei comunitatea averilor, și aceasta dovedește, că principiul carității, sincer și pe deplin aplicat, în practică nu poate duce la altceva decât la comunismul socialiștilor.

Fără îndoială că și logica creștină, dacă ar fi dusă ceva mai departe, ar scoate, din principiul carității, soluția precisă, pe care socia-

lismul o aduce societății capitaliste. Caritatea și setea adânc simțită de dreptate și egalitate nu se pot realiza decât prin comunism, și mai exact, prin socializarea mijloacelor de producțiune, adică prin desființarea salariatului.

Și în adevăr, Domnilor, Biserica, cu înrăurirea aspirațiilor sale egalitare și umanitare, a contribuit, a ajutat foarte mult să se sfărâme lanțurile robiei în care zăcea lumea veche. Robia a fost desființată, mulțumită sentimentelor creștinești cari au cucerit lumea. Dacă împrejurările istorice au făcut ca pe ruinile robiei să se ridice servagiul și salariatul de azi, ar fi destul ca Biserica să reînvieze în vechea-i splendoare sufletească, pentru ca să măture, din lumea civilizată, acest salariat, ecou slăbit al vechii robii. Dar încă odată, o repet, la aceasta nu ar ajunge de cât prin socializarea capitalurilor și prin punerea lor la dispoziția mulțimei muncitoare, a celor salariați. Dacă biserica n'ar ezita să tragă concluzia principiilor înalte ce predică, în mod fatal concluzia și soluțiile ei s'ar identifica cu acelea ale socialiștilor. Căci Biserica, ea care în vechime a desființat salariatul robiei, nu poate, astăzi, să sprijine sau să rabde robia salariatului.

Domnilor, întru cât privește spiritul general, social și moral care se manifestă adânc și serios în creștinism, analogia dintre cele două doctrine devine și mai strânsă și mai efectivă. Creștinismul coincide și mai bine cu socialismul din acest punct de vedere, mai

bine chiar decât din punctul de vedere al soluțiilor practice și al problemelor secundare ridicate de ambele doctrine. Ca spirit social general, idealul Bisericii este și astăzi, subordonarea egoismului individual la interesul general al societății, înlăturarea concurenței lacome, eliminarea întâmplării și a arbitrarului, cari fac nesigure situațiile oamenilor și ziua de mâine, și cari aduc grija chinuitoare pentru viitorul nesigur.

Biserica tinde, în marginile principiilor și mijloacelor ei, să aducă pacea și armonia socială, să excludă sau să liniștească luptele și concurența cu rezultatele lor nesigure, să armonizeze interesele, cari se combat.

Idealul societății creștine este conținut în schița admirabilă pe care o face Hristos, după evangelistul Matei, în următoarele linii :

«Nu vă îngrijiți nici de cum pentru traiul vostru, de ce va fi să mâncați sau de ce va fi să beți; nici pentru corpul vostru, cu ce vă veți îmbrăcă. Au viața nu este ea, ceva mai mult decât hrana și corpul mai mult decât îmbrăcămintea ?

Priviți pasările aerului, căci ele nu seamănă, nici seceră și nici nu strâng nimic în hambare, și tatăl vostru din ceruri le hrănește. Nu sunteți voi, oare, mai desăvârșiți ca ele ? Și apoi care dintre voi, din propria lui putere, poate să-și crească talia de-un cot ?

Iar întru cât privește îmbrăcămintea, de ce vă îngrijați ? Uitați-vă cum cresc crinii câmpului; ei nu torc și nu țasă. Totuși, nici Solomon în toată slava lui nu se îmbrăcă ca

unul din ei... Nu vă necăjiți întrebându-vă mereu, ce o să mâncăm și ce o să bem? și cu ce ne vom îmbrăca. Căci numai păgânii caută după astfel de lucruri, și tatăl vostru din ceruri știe, că toate acestea vă sunt de trebuință. *Ci căutați, mai întâi, împărăția lui Dumnezeu și dreptatea sa și toate aceste lucruri vi se vor da pe deasupra».*

Domnilor, din această splendidă și admirabilă schiță faceți numai o mică modificare, puneți societate în loc de tatăl ceresc și veți avea imagina pe care socialiștii și-o fac și ei despre societatea socialistă. Isus, ca și socialiștii, recunoaște că individul redus la propriile-i puteri nu este capabil să facă nimic și că concurența și egoismul deslănțuit nu pot aduce decât nesiguranța zilei de mâine, perspectiva foamei și a mizeriei.

Și este foarte adevărat că în regimul de concurență oarbă și lacomă în care trăim, în regimul de anarhie și arbitrar în care ne mâncăm amarul vieții, grija zilei de mâine ne pândește și ne chinuește la fiecare pas. Nu este o stare normală și dăinuitoare starea acea în care, de azi pe mâine, specula nerușinată a unora sau abuzul și lăcomia altora, sau bunul plac și arbitrariul tuturor, aruncă în mizerie, în foamete, suferințe și mii de nenorociți. Un crach financiar, o schimbare de guvern, ruinează de azi pe mâine, mii de familii nenorocite și aruncă în desnădejde și chin zeci, sute sau mii de oameni, cari până ieri aveau o situație, un rost, un mijloc de a-și câștiga viața prin muncă cinstită.

Nu este lucru plăcut, nici just, nici omenesc ca simpla manie sau sete de răsbunare a unui politician, a unui industriaș, a unui prefect sau a unui ministru să'ți tae dintr'o zi în alta mijlocul onest de trai, munca utilă pe care o îndeplineai în folosul societății și să te arunce în stradă muritor de foame.

Idealul democrației este ca să curme cu această penibilă stare de lucruri. Scopul ei este să organizeze societatea așa în cât să se armonizeze interesele, să se excludă concurența oarbă și arbitrariul, să se reducă patimile a tot puternice și să se asigure ziua de mâine și viitorul tuturor acelor care voesc să muncească. În această societate fiecare va avea o funcție utilă de îndeplinit, o activitate folositoare determinată, o grijă limitată, pe care o va îndeplini în fiecare zi, și tot restul va trebui să-i vie dela societate ca dela un *tată ceresc*. Dintr'o astfel de societate se va fi înlăturat sbuciumarea zadarnică, grija covârșitoare, nesiguranța chinuitoare a zilei de mâine, «grija de ce vom mânca și bea și cu ce ne vom îmbrăca mâine, pentru ca să ne mai putem gândi liberi și la alte probleme mai multe, mai ideale.

«Dacă vom realiza societatea democratică și dreptatea, zic socialiștii, toate aceste lucruri ni se vor da pe de asupra».

Pentru munca de câteva ore, depusă în fiecare zi, de fiecare membru al societății în specialitatea sa, tot omul va avea de toate și în plus va avea siguranța zilei de mâine. Și

atunci, în adevăr, va fi precum predica Isus : «Pentru fiecare zi va fi -de ajuns sarcina sa».

Domnilor, tabloul societății creștine schițat de Isus, se potrivește așa de bine cu împrejurările de azi și seamănă atâta cu idealul societății democratice, în cât pare că *mântuitorul* ni se adresează nouă celor din ziua de astăzi, nu acelor cari au trăit acum două mii de ani. Socialiștii nu ne pot înfățișa o imagine a regimului lor mai seducătoare decât aceea pe care ne-a lăsat s'o întrezărim, Isus.

Ernest Renan, care a studiat și a pătruns așa de adânc frumusețea și spiritul creștinismului, a văzut foarte lămurit apropierea și analogia esențială dintre idealul societății democratice și dintre împărăția cerurilor.

«Chiar în zilele noastre, zice Renan, zile turburi, în care Isus n'are urmași mai autentici decât pe acei care se pare că-l tăgăduesc, visul organizării ideale a societății, ce are atâta asemănare cu aspirațiile sectelor creștine primitive, nu este decât o desvoltare a aceleiași idei, una din ramurile acestui arbore uriaș, al cărui trunchi și rădăcină ar fi veșnic *împărăția lui D-zeu*».

*
* * *

Dar Domnilor, dacă este așa de mare apropierea și așa de profundă analogia dintre *creștinism* și dintre *democrație*, cum se explică, de unde provine vrăjmășia, lupta de exterminare care se dă astăzi între aceste două doctrine? Căci, după cum, dela început, am re-

cunoscut, între aceste două curente și doctrine se dă astăzi lupta pe viață și pe moarte.

La noi întru câtva, dar nu atât ca în Franța, se arată deja acest conflict. În Franța însă și în toate țările mai civilizate decât noi, acest conflict a luat proporții care amenință cu distrugere biserica creștină. Cu deosebire în Franța, democrația a răpus Biserica. Dv. știți, poate, că acolo, de când s'a votat legea separației bisericii de stat, biserica a eșit rănită de moarte. Azi, seminariile catolice franceze recoltează cu greu elevi noi. Nimeni nu mai este atras spre ele, căci perspectiva de preot este precară și înclină mai mult spre sărăcie și mizerie.

Preoția nu mai este azi o situație, de când nu mai este plătită de bugetul statului. Există încă de pe acum în Franța, parohii, în care un preot singur are să satisfacă o populație de 10—15 mii de suflete. Ce va fi, peste câtva timp, când preoții în viață vor dispărea și alții noi nu vor mai veni să le ia locul? De sigur că biserica franceză este și va ajunge tot mai mult o ruină.

D-lor, de unde și pentru ce acest conflict ucigător, dacă este adevărat că între democrație și creștinism există o identitate substanțială? Negreșit că noi nu vom fi făcut destul de vădită teza ce susținem, până ce nu vom fi arătat și cauzele acestui conflict. Cu aceasta sperăm să fi făcut și o contra probă a demonstrației desfășurate până acum.

De unde provine conflictul?

Răspunsul este mai ușor și, poate, mai

simplicu decât v'ati putea aştepta. Conflictul, lupta aceasta de exterminare, provine din faptul că *biserica creştină de azi a deviat de la vechiul ei ideal, a părăsit menirea pe care şi-o dedese şi a apucat în epoca modernă, o cale cu totul opusă aceleia pe care şi-o trăsese la început.*

Această mărturisire n'o facem noi, ci o fac chiar reprezentanţii bisericii. Dânşii recunosc acum, cam târziu este drept, că au rătăcit, că au pierdut din vedere idealul de egalitate, de dreptate şi de apărare al celor săraci şi umiliţi pe care-l avea biserica, şi că azi, în loc să combată pentru acest ideal, au combătut tocmai pe aceia cari luptau pentru săraci, pentru egalitate şi dreptate. De aci conflictul şi lupta de exterminare. Dacă democraţia izbeşte în biserică, ştie că nu loveşte un frate ci un duşman, sau un frate rătăcit.

În această privinţă iată cum se exprimă un catolic pe atât de sincer şi imparţial ca om, pe cât este de bun şi de fervent credincios al bisericii catolice.

«Aveţi dreptate voi socialiştilor; când ziceţi că noi n'am făcut, sau cel puţin n'am făcut destul, ceea ce era de datoria noastră să facem. Este adevărat că am trecut prea des de partea celor bogaţi. Este adevărat că ne-am dat coatele cu puternicii mai bucuroşi şi că am pus misiunea noastră în slujba lor în loc să cercetăm viaţa celor umili, spre a-i ajuta să poarte greutăţile ei. Este adevărat că noi ne-am închis într'un fel de mandarinat pios, care nesocoteşte masele. Preoţii noştri, re-

crutați altădată din aristocrație, au fost prea aristocrați; iar azi eșiți din popor, prea sunt ispitiți să iasă din popor, și să devie niște parveniți religioși, cari și-au uitat originea».

— Și făcând aceasta, din partea lor, era părăsire parțială a datoriei, era pentru *sarea pământului*, un mod de a și perde gustul său».

Domnilor, cum au ajuns preoții catolici ca să-și dea seama de rătăcirea lor, cum au cunoscut în sfârșit că perduseră idealul care însufletește și trebuia să însufletească biserica?

Foarte ușor și foarte simplu. Dânșii au observat că, ori de câte ori se făcea o manifestație populară, democratică, ostilă bisericii și poporul striga: jos biserica, pe lângă acest strigăt se mai auzia: jos Poliția, jos Armata. Și tot astfel, de câte ori se manifesta contra Poliției sau contra Armatei, și se striga: jos Armata, sau jos Poliția, se auzea și strigătul jos Biserica. La tot momentul, în orice împrejurare, Biserica era tratată și maltratată alături și deopotrivă cu Poliția și cu Armata. Biserica se găsea mereu în această semnificativă companie. Conștiința instinctivă a poporului vorbea lămurit și îmbrăca aceste trei instituții cu același spirit de ostilitate și dispreț.

Aceste manifestări au deschis ochii catolicilor și le-au dat secretul și proba rătăcirii Bisericii. Dânșii atunci au reflectat care este destinația Armatei și a Poliției și au văzut că Biserica, în cele din urmă, îndeplinea și ea un rol tot atât de puțin creștinesc ca și acela

al Poliției și al Armatei. Că, deși Armata, zice-se, este destinată să apere hotarele, să lupte cu vrăjmașii din afară, în vremea din urmă, în lipsă de războaie externe, a avut să lupte mai mult cu niște vrăjmași interni, dar nu ai țării, ci ai capitaliștilor și ai bogaților în general. Baionetele soldaților s'au întors foarte adesea în potriva muncitorimei sărace și în favoarea exploataților bogați. Și atunci poporul a pierdut orice simpatie pentru armată. Poliția, la fel cu armata, are grija specială de-a proteja bogățiile acumulate în potriva celor săraci, și poporul sărac n'a putut avea nici odată prea multă simpatie pentru Poliție. Catolicii au înțeles atunci că și Biserica n'a putut pierde simpatia poporului sărac decât pentru motivul că și ea este un fel de jandarm spiritual, destinat să adoarmă conștiința celor săraci și exploatați ca să nu vadă nedreptățile ce li se fac și să nu se poată revolta. Biserica a ajuns, deci, a nu mai fi decât o jandarmerie spirituală în serviciul bogaților. Sentimentele de dreptate și de egalitate între oameni par a fi acum lucruri îndepărtate și cu totul streine de oamenii Bisericii.

*

D-lor, ca Români, și fiindcă trebuie să vorbim și să ne interesăm și de lucrurile dela noi, trebuie deci să ne întrebăm acum, ce atitudine are Biserica noastră, ce atitudine au preoții noștri față de ideile și sentimentele democratice, egalitare și justițiare? Pe mine, încă de mult m'a interesat să cunosc atitu-

dinea Bisericii și preoților noștri față de aceste probleme. Și de aceea, de vr'o câțiva ani, am căutat să fac, în București mai ales, o anchetă printre preoțimea noastră, pentru a vedea ce poziție ia dânsa față de problemele sociale și de soluțiile democratice care se indicau sau se dedeau de o parte din oamenii noștri politici. Ei bine, rezultatul este deplorabil. Preoții noștri, cu rari, cu prea rari excepții, trăesc într'o concepție socială streină și cu totul opusă idealului de dreptate și de egalitate care însuflește doctrina creștină. Sunt anume reforme propuse și unele deja realizate de guverne, care nu găsesc nici o simpatie în ochii preoților noștri. Eu n'am găsit până azi un preot care să aprobe sau să admită egalitatea între oameni din punct de vedere electoral, sau trecerea proprietății pământului din mâinile proprietarilor latifundiarilor în mâinile țăranilor. Pentru dânsii sufragiul universal, colegiul unic, chiar reforma agrară sunt o utopie.

Se poate să existe și excepții, mărturisesc că eu nu le cunosc, dar preoții noștri, acești servitori devotați ai idealului, sunt oameni practici, teribil de practici, atât de practici în cât idealul și simțul idealului de dreptate și de egalitate pare a fi dispărut și a se fi atrofiat cu totul la dânsii. Spre pildă, se știe că socialismul la noi «a făcut victime» din toate categoriile de oameni. Ei bine, nu cunosc să fi existat la noi vre-un preot socialist. Și nu ateismul ar fi fost piedică, căci, de sigur, mulți din servitorii lui D-zeu sunt atei.

D-lor, spiritul practic exagerat, domnește atât de înrădăcinat în preoțimea noastră, în cât această categorie de oameni pare a fi o cutie închisă cu șapte peceti în care nu pot să mai străbată idealurile umanitare și egalitare. Se poate să fie, și eu chiar știu că sunt excepții, însă generalitatea este așa. Dar dacă fac această constatare, n'o fac d-lor ca să critic sau să defăimez pe nimeni. În raporturile mele personale cu mulți preoți n'am avut să mă plâng de nimeni. Din potrivă, eu am fost de multe ori îndatorat și ajutat de acești oameni, și eu ași fi cel mai din urmă îndreptățit ca să-i critic fără excepție. Și de fapt critica aceasta nu-i atinge atât pe dâșii, cât instituția în sine, modul cum a deviat încă de mult această instituție dela adevăratul său ideal. Iar de această deviere nu sunt vinovați și nu sunt răspunzători preoții noștri de azi. Ei, când vin ca preoți, găsesc o stare de lucruri, un spirit practic general și prea puternic în instituție, atât de puternic încât nu poate fi nici înfrânt, nici evitat. Fiecare se supune practicei comune. A se revolta în potriva unei așa de vechi stări de lucruri este periculos, sau cel puțin zadarnic.

Recunosc însă că la noi partea spirituală a creștinismului n'a avut nici odată o prea mare înrăurire socială și că problema dintre democrație și creștinism nu se poate pune aci. Să revenim deci la catolicismul și la democrația din Occident.

Domnilor, în Franța ca și în țările catolice din Apusul Europei, după cum spuneam a-

dineaori, biserica uitând idealul ei de dreptate și egalitate s'a schimbat cu vremea într'o adevărată *jandarmerie spirituală*, și a intrat în serviciul celor puternici, după cum reprezentanții ei singuri o recunosc.

Burghezia franceză, ca toți capitaliștii din toate țările, a încetat de mult a fi bine credincioasă. Ea se închină scepticismului lui Voltaire, și ca și Voltaire gândește că fiindcă nu există, Dumnezeu trebuie inventat. Burghezii culti sunt firește, toți atei, vorbesc între ei despre religie cu milă și cu ironie. Biserica, credința creștină, în care dâșii nu mai cred de mult, o cred însă bună pentru popor. În concepția lor, poporul fără Biserică, s'ar pierde și i-ar pierde. De aceea, în fața maseilor populare, burghezia cultă îmbrățișează religia cu o evlavie și cu o căldură cu atât mai fățișe cu cât mai fățarnică. În măsura chiar în care dâșii sunt atei, în aceiași măsură afectează sentimente și atitudini de credință în fața poporului. Cheltuesc cu atât mai bucuros pentru cult și Biserică cu cât sunt mai sceptici și mai emancipați. Plătesc pe preoți și pe episcopi, cu atât mai ușor, ca să predice poporului credință, cu cât o socotesc mai puțin demnă pentru uzul și practica lor personală.

Fără îndoială că pentru burghezia cultă, credința creștină fiind bună numai pentru mulțimea celor simpli, trebuie asvârlită în capul poporului cum asvârli un frâu în capul unui cal.

Domnilor, dar de ce să asvârli frâul în ca-

pul calului? De sigur ca să-l prinzi, să ai de ce-l ține, pentru ca să încaleci pe el, și să ai cu ce să-l conduci după ce vei fi încălecat. Poporul instrunit de Biserică este ca un cal cu frâu. Și Biserica plătită de burghezie este ca un frâu în mâna ei, care-i permite să încalece poporul și să-l conducă cum i-o place ei și unde i-o place ei.

Din nefericire însă acest popor a simțit că religia creștină l'a trădat. Simțind că ea servă de strună burgheziei, poporul sărac a căutat și une ori chiar a reușit să se scuture și să lepede acest frâu din capul lui și culmea ingritudinii și inconștientății, burghezia sceptică a ajutat ea însăși pe popor ca să scape de frâul Bisericii. V'am spus că în Franța, prin legea separației Bisericii de către stat, lege votată de burghezia radicală, poporul a aruncat deja din capul lui frâul credinței. Și azi, D lor, burghezia franceză se află în situația periculoasă a unui om călare pe un cal, care a scăpat sau a pierdut frâul. Câteva sguduituri și sărituri numai și acest călăreț va fi și el aruncat la pământ și se va duce unde s'a dus frâul.

În adevăr reformele sociale economice, cele deja votate, cele ce se votează în acest moment și cele cari se proiectează a se mai vota sunt, după legea Separației, săriturile și scuturările, cu care proletariatul francez gândește să trântască burghezia. Legea pensiilor pentru lucrători, de eri; legea impozitului progresiv pe venit, de azi; acea a monopolizării minelor și a căilor ferate de mâine,

sunt măsuri cari sunt îndreptate de sigur contra burgheziei bogate. Ca mâine proletariatul progresând va mări taxele pe moșteniri dela 20% la 50% și dela 50% la 100%, pentru a stabili astfel mai multă egalitate și mai multă equitate socială și economică între oameni.

Și atunci, această burghezie fățarnică, ipocrită, va resplăti cu vârf și îndesat fățarnicia și ingratitudea sa către Biserică. Căci bogații sceptici, prin fățarnicia lor, au ruinat credința, și tot ei, cei dintâi, au trădat-o și au sacrificat-o poporului, atunci când masele populare au voit să se scuture de ea.

Domnilor, precum văzurăm, Biserica de mult s'a înstreinat de idealul ei, a trădat cauza celor umili și mulți, și locul ocupat de ea a rămas firește gol. Menirea creștinismului a rămas deșartă, rolul credinței ne-ocupat. Și cum este iarăși firesc, acest loc gol, acest rol părăsit, a fost ocupat de alt-cineva.

Bine știți că *natura are oroare de vid*. Ei bine, terenul părăsit de Biserică a fost ocupat de democrația socialistă. Menirea credinței creștine a fost reluată de socialism. Cauza poporului sărac și umil a fost îmbrățișată de socialiști. Democrația a moștenit idealul rămas dela creștinismul decedat în privința adevăratei lui misiuni. Idealul de dreptate și de egalitate este azi simbolul credinței socialiste. Și azi *spiritul de adevăr al lui Isus nu mai grăește în predicile preoților, ci în discursurile inflăcărâte ale socialiștilor revoluționari*. Biserica este, deci amenințată să se

ruineze complet și să piară, dacă socialismul va reuși, până în cele din urmă, să-i răpească în întregime, idealul și misiunea ei.

De aci dar, conflictul aspru, violent, dintre Biserică și democrația socialistă. În acest conflict avem față în față deoparte, o formă veche, uzată, potrivită cu spiritul altor timpuri, a unui ideal omenesc care este vecinic în esența lui; de altă parte, o formă nouă, viguroasă, nedesăvârșită încă, și poate prea nouă pentru a putea fi definitivă, a aceluiași ideal. În cursul acestei lupte dureroase, omenirea trece printr'o adevărată criză. Două modalități ale idealului ei caută să se înlocuiască una pe alta, și una rezistă, nu poate ceda așa de ușor locul ei celeilalte. Această înlocuire, firește, nu se poate face fără luptă, fără durere, fără distrugere.

Inchipuiți-vă, amintiți-vă din experiența fiecăruia din d-v., epoca schimbării de dinți, care are loc pe la vârsta de 6—7 ani. Știți prin ce dureri ați trecut, în vremea când dinții de lapte au trebuit să piară pentru a ceda locul lor dinților definitivi. Biserica este, dacă mă pot exprima astfel, *dantura de lapte* a omenirii și este probabil că democrația socială, care tinde azi să ia locul Bisericii, să fie pentru omenire *dantura socială definitivă*. Conflictul dureros, criza prin care trecem este deci cât se poate de firească și cât se poate de explicabilă.

De altfel, Domnilor, un profund cugetător catolic, Joseph de Maistre, a prevăzut încă de la sfârșitul veacului al 18-lea apariția și

sensul acestei crize. Dânsul, văzând scăpătarea credinței creștine, necesitățile cărora răspundea ea, și locul pe care dispariția ei l'ar lăsa gol, zicea :

«Mi se pare că orice filosof adevărat trebuie să aleagă între următoarele două ipoteze : sau o nouă religie se va forma, sau creștinismul va fi reînnoit într'un chip extraordinar oarecare».

Și într'adevăr, în timpul din urmă, în ultimile decenii, există printre creștinii catolici și protestanți o serioasă înclinare și tentativa de a se apropia de socialiști. În această tentativă, trebuie să vedem o reminiscență a Bisericii despre vechiul ei ideal egalitar și umanitar. Inclinarea aceasta a mers de altfel, destul de departe. Avem acum, mi se pare, în Germania mai ales, partide destul de serioase, care se reclamă și dela socialism și dela Biserică, și care voesc să împace creștinismul cu democrația socială.

Apelurile pe care le fac catolicii aceștia către socialism sunt cât se poate de energice și stăruitoare. Conținutul lor este cât se poate de sugestiv și bogat în indicațiuni prețioase. Cităm aici câteva trăsături mai caracteristice din acest fel de apeluri :

«Dacă creștinismul social nu va reuși să facă ceva, decât împrumutând dela socialism ceeace acesta are mai bun ; socialismul, la rându-i, nici el nu va reuși, dacă nu va împrumuta ceva din principiile moralei creștine, și nu va restitui moralei creștine sprijinul său ferm : Biserica»...

«...Căci spiritul de dreptate și trebuința de înfrățire, care vă agită pe voi socialiștilor, sunt Evanghelia care se mișcă cu voi, lumina ei care se reflectează în conștiința voastră»...

«...Idealul social creștin n'a fost nici odată realizat. Singură întovărășirea dintre catolici și socialiști l'ar putea realiza. De ce mai ezităm noi, dintr'o parte și din cealaltă, la această efuziune de grație, care ni se înfățișează în aspirațiile sociale ale acestui veac» ..

— «...Dacă socialismul s'ar cunoaște, și s'ar sonda mai bine, el ar putea vedea înfrățirea fondului sub neînțelegerile dela suprafață, și întâlnirea de esență eternă a doctrinelor sub antagonismul momentan».

Domnilor, aceste apeluri energice și stăruitoare sunt însoțite de argumente, de rațiuni, cari sunt în general bine întemeiate, și cari singure ar fi de ajuns ca să probeze până la evidență adevărul tezei ce am luat sarcina să demonstrăm.

Mai întâi, creștinii catolici amintesc socialiștilor că succesul propagandei lor, ei îl dătoresc acțiunii pe care doctrina creștină o exercită asupra omenirii de două-zeci de veacuri. Biserica creștină a pregătit terenul și a netezit la timp, căile pe care avea să vie și să prindă socialismul. Ca atare, democrația socială, prin chiar succesul ei, contractează o datorie de recunoștință creștinismului. Ce determină pe burghezii culți să îmbrățișeze, împotriva interesului lor de clasă, idealul și sentimentele socialiste? Nimic altceva decât principiile egalitare și umanitare, creștine, pe

care burghezia din copilăria ei le-a supt dela sânul Bisericii. Creștinismul înmulțește oamenii aceste sentimente din cea mai fragedă vârstă, și principiile ei lucrând inconștient, lucrează adânc și cu atât mai solid la moralizarea omenirii.

Și apoi, zic reprezentanții Bisericii, nu vedeți că distrugând instituția noastră singuri faceți ca să se prăbușească terenul de sub picioarele voastre? Când noi și doctrina noastră vom dispărea cine va mai pregăti spiritele pentru propaganda voastră? Dar nu vedeți voi, că burghezia are armata la dispoziție, și în tot momentul ar putea să tragă focuri în voi, să vă decimeze și să vă distrugă? Cine credeți voi, că paralizează brațul soldatului și-l împiedică să tragă în voi, cine face pe burghez să ezite de a comanda foc! în po-triva voastră? Nimeni alt cineva decât Biserica și învățăturile ei, cari au pătruns burghezia și care în momentul critic se ridică puternică și amenințătoare în conștiința ei. Negreșit că este mult adevăr, și poate este numai adevăr, și nimic altceva decât adevăr în această argumentare a Bisericii, și eu cred că socialiștii ar trebui să ție socoteală de aceste adevăruri.

Domnilor, vă mărturisesc că eu unul privind, cu închipuirea, spectacolul conflictului dintre democrație și Biserică, am uneori impresia că văd față în față două corpuri, două organisme, sfidându-se. De o parte, unul din aceste argumente este tânăr, voinic, cu membre puternice și cu perspectiva sigură a unui sto-

mac bun și sănătos, dar fără suflet, cu o conștiință embrionară. Și acest organism este socialismul.

De altă parte văd un organism gârbov, descompus, aproape putred, dar cu formula unui ideal frumos, superior, cu contururile unei conștiințe înalte și largi. Acesta-i corpul Bisericii. Aceste două organisme se vrăjmășesc fiindcă sunt amândouă necomplete și caută să se distrugă pentru ca să se completeze unul prin celalt.

Căci fără îndoială, domnilor, doctrina creștină conține un ideal mai înalt, mai larg și mai complet decât acela al doctrinei democratice. Există în creștinism o licărire sublimă de ideal, pe care n'o are socialismul; și aceasta este tot așa de adevărat cum este adevărat că socialismul are o vigoare și o vitalitate, pe care n'o mai cunoaște de mult și nu o va mai cunoaște nici odată Biserica. Noțiunea superioară de datorie, principiul sublim al jertferei de sine, sunt lucruri puțin lămurite pentru socialiști. Egoismul pe care se sprijină acum doctrina socialistă este departe de a atinge sublimul datoriei și al jertfei. Pe de altă parte, eu nu prea văd cu ce vor înlocui socialiștii egoismul omenesc, dat fiindcă ei se întemeiază pe acest instinct numai acum în epoca de luptă și cucerire, și că scopul lor este să-l excludă din societatea socialistă. Cu ce-l vor înlocui? Iată întrebarea.

Dacă iei omului interesul personal, egoismul, i-ai ridicat prin aceea chiar imboldul cel mai puternic de activitate, i-ai sfărâmat resortul

voinței, i-ai nimicit elanul energiei lui. Mașina omenească atunci ar urma să se destindă, să se descordeze și să ruginască.

Și aceasta nu este o perspectivă tocmai atrăgătoare. Societatea socialistă ar risca să lăncezească sau să degenereze. Ce vor pune, deci, socialiștii în locul egoismului, dătătorul de resort și de energie voințelor omenești? Sentimentul datoriei? Dar sentimentul datoriei neîntemeiat pe nimic este o ficțiune.

Creștinismul conține într'insul o licărire de ideal superior care singur ar putea să înlocuiască egoismul omenească, să procure o temelie trainică pe care să se așeze sentimentul datoriei și al jertfei de sine.

Trebuește neapărat căutată o eșire din acest conflict dintre Biserică și Democrație în fața căruia ne aflăm mereu dela o vreme încoace.

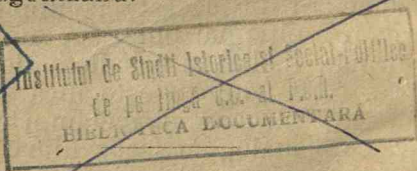
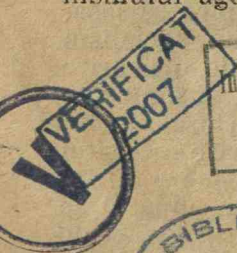
Domnilor, această eșire n'o putem avea de cât prin altoirea socialismului viguros cu sublima scăpărare de ideal superior ce pâlpare încă pe corpul murind al Bisericii. Conflictul, criza prin care trecem, nu se va putea sfârși decât printr'o contopire a celor două organisme. Și din această contopire să iasă, după cum voiți mai bine, sau un socialism transformat, înălțat și însuflețit de o licărire de ideal, care acum îi este încă streină, sau creștinismul întinerit și metamorfozat. Închipuiți-vă ceva analog cu scena în care obositul și bătrânul doctor Faust, după ce a sorbit licoarea mistică, întinerește într'o clipă și se schimbă într'un flăcău plin de viață și de nădejde. Omenirea sceptică de azi trece prin-

tr'o criză în totul asemănătoare cu criza prin care trece scepticul Faust în primele scene ale actului întâiu.

Chestiunea este însă, vom avea noi o întinerire a Bisericii sau o idealizare a socialismului ?

Negreșit, că este mai firesc să sperăm o idealizare, o transformare a socialismului. Unde vom găsi însă licoarea, esența ideală a doctorului Faust ? Foarte simplu : distilând organismul Bisericii muribunde, vom extrage din el scăpărarea idealului divin ce conține și cu acesta vom completa și vom idealiza doctrina democrației socialiste, făcând din ea o religie nouă, religia propriu-zis a viitorului.

Această operațiune de distilare a corpului doctrinei creștine va fi cea mai interesantă și cea mai cercetată problemă a unui viitor foarte apropiat. Iar eu am o convingere puternică și o credință nestămutată că chiar generației noastre îi va aparține să dea lumii omul care va distila acea licoare miraculoasă ce mai este conținută încă în corpul creștinismului agonizând.

slw